

Elżbieta Basińska

Małżeństwo jako związek dwojga równych sobie osób w wybranych powieściach Jane Austen.

„Samotne kobiety mają okropną skłonność do biedy, co jest poważnym argumentem na rzecz zamążpójścia”¹.

Fragment listu Jane Austen do jej siostrzenicy, Fanny Knight

W czasach Jane Austen małżeństwo było dla kobiety często jedyną możliwością osiągnięcia stabilizacji, odciążenia finansowego rodziny oraz utrzymania lub podniesienia statusu społecznego. Stan wolny wymagał od kobiety nie lada odwagi. Niezamężna kobieta pozostawała na łasce i niełasce rodziny – ojca, braci, zamężnych siostr. Często bywała postrzegana (przez nich) jako ciężar, szczególnie jeśli świadomie odrzuciła „korzystne” propozycje matrymonialne. Los niezamężnej kobiety, nieposiadającej krewnych gotowych jej pomóc, był nie do pozazdroszczenia. Przykład bohaterki powieści Jane Austen, kobiet z klasy średniej i wyższej, pokazuje, że pozbawione one były praktycznie możliwości podjęcia pracy zarobkowej. Nawet powieściopisarstwo nie było powodem do dumy, dlatego właśnie Austen nie publikowała książek pod własnym nazwiskiem. Jedynym społecznie akceptowanym zawodem dla kobiety była profesja guwernantki – stanowiło to jednak często ostateczne wyjście dla panien, które były zbyt ubogie, by „skusić” zamożnego kawalera, lub dla sierot pozbawionych krewnych chętnych do łożenia na ich utrzymanie.

Jane Austen nigdy nie wyszła za mąż, choć kandydatów do jej ręki było kilku. Nie zdecydowała się zostać żoną żadnego, gdyż nie chciała zgodzić się na małżeństwo, które nie dałoby jej szczęścia i nie opierałoby się na wzajemnym szacunku oraz porozumieniu intelektualnym². Co ciekawe, w przeciwieństwie do autorki, pierwszoplanowe bohaterki Jane Austen znajdują szczęście w miłości.

W swoich powieściach autorka przedstawia zarówno szczęśliwe, jak i zupełnie niedobre pary. Jeśli przyjrzymy się im bliżej, łatwo zauważymy co, według pisarki, stanowi podstawę szczęśliwego małżeństwa.

W „Dumie i uprzedzeniu” Austen krytykuje państwa Bennetów, rodziców głównej bohaterki. Małżonkowie nie mają żadnych wspólnych zainteresowań, diametralnie różnią się pod względem charakterów, często dochodzi między nimi do nieporozumień. Pan Bennet, świadom ograniczonych horyzontów żony, spędza większość czasu w bibliotece, a żona z przyjaciółkami i krewnymi. Żyją pod jednym dachem, ale są sobie zupełnie obcy.

Jedną z prekursorów feminizmu, Mary Wollstonecraft, napisała w „Obronie praw kobiety” („A Vindication of the Rights of Woman”) wydanym w 1792 roku, że kobiety

¹ Valerie Grosvenor Myer, *Jane Austen. Biografia*, Wydawnictwo Prószyński i S-ka, Warszawa 1999, s. 75.

² Tamże, s. 73

mogłyby pracować zawodowo, gdyby były lepiej kształcone, mogłyby to też uchronić je od szeroko rozumianej prostytucji. Nie wychodziłyby za mąż tylko z powodów pragmatyczno-finansowych³. Klasycznym przykładem małżeństwa zawartego bez miłości, ale dla zapewnienia sobie opieki i spokojnego życia, jest związek Charlotty Lucas, przyjaciółki Elżbiety Bennet, i pana Collinsa.

Charlotte poślubiła zarozumiałego pastora, aby nie być ciężarem dla własnej rodziny. Zdziwionej Elżbiecie tłumaczy: „Wiesz, że żadna ze mnie romantyczka. Nigdy nią nie byłam. Proszę tylko o wygodny dom. Zważywszy zaś na charakter pana Collinsa, jego koneksje oraz sytuację życiową, czuję, że mam taką samą szansę na szczęście jak wszyscy, którzy wstępują w związek małżeński”⁴. Charlotte stanowi doskonały przykład kobiety, która wychodzi za mąż, aby mieć dom oraz zyskać status żony – aby wejść w rolę społeczną właściwą dla kobiety w XIX w. Wybiera związek bez miłości czy chociaż przyjaźni, aby nie być potępiana jako stara panna. Jane Austen nie pochwała jej małżeństwa, ale nie kpi z Charlotty; raczej jej współczuje – rozumie bowiem, że jej wybór był boleśnie ograniczony przez obowiązujące normy.

W swoich książkach Jane Austen opisuje też udane małżeństwa. Każda powieść kończy się zaręczynami lub ślubem głównej bohaterki z mężczyzną, który jest jej godzien. W „Dumie i uprzedzeniu” Elżbieta zdobywa serce pana Darcy’ego nie za sprawą swoich pięknych oczu, ale dzięki inteligencji i charakterowi⁵. Eleonora, bohaterka „Rozważnej i romantycznej”, poślubia swojego ukochanego Edwarda mimo sprzeciwu ze strony jego rodziny, Marianna zaś – zakochanego w niej pułkownika Brandona.

Co różni dobrane i szczęśliwe pary od nieudanych małżeństw? Istotną kwestią jest edukacja. Bohaterami powieści Jane Austen są ludzie pochodzący z klasy średniej i wyższej. Mężczyźni byli często dość dobrze wykształceni w elitarnych szkołach, podczas gdy edukacja kobiet była zaniedbywana. Według Jane Austen małżeństwo musi być oparte na wzajemnym zrozumieniu i równości intelektualnej. Wszystkie pozytywne bohaterki dużo czytają, przez co poszerzają swoją wiedzę. Dzięki intelektowi mogą być nie tylko żonami, ale przede wszystkim partnerkami swoich mężów.

W „Dumie i uprzedzeniu” Austen kpi z popularnej w XIX w. formy edukacji dla kobiet. Podczas dyskusji na temat wykształconych kobiet negatywna bohaterka, Karolina Bingley, mówi: „Kobieta musi posiadać głęboką wiedzę i biegłość w zakresie muzyki, śpiewu, rysunku, tańca oraz języków nowożytnych. Poza tym musi posiadać to coś w zachowaniu, sposobie bycia, chodzeniu i głosie, inaczej tylko połowicznie zasługuje na to miano”⁶. Pan Darcy nie zgadza się z nią i dodaje, że zna niewiele kobiet zasługujących na miano wykształconych, gdyż taka kobieta powinna także poszerzać swoje horyzonty poprzez lekturę⁷. Elżbieta odpowiada mu na to: „Przestaję się dziwić, że zna pan tylko sześć wykształconych dam. Dziwię się za to,

³ Mary Wollstonecraft, fragmenty *A Vindication of the Rights of Women with Strictures on Political and Moral Subjects*, [przedrukowane w:] Carol H. Poston, red., *Mary Wollstonecraft, A Vindication of the Rights of Women: An Authoritative Text, Backgrounds, the Wollstonecraft Debate, Critics*, New York, Wydawnictwo W. W. Norton, 1988, <http://womhist.alexanderstreet.com/awrm/doc1.htm>, 09.08.2008, s. 4, (tłum. wł.).

⁴ Jane Austen, *Duma i uprzedzenie*, przeł. Magdalena Gawlik-Małkowska, Wydawnictwo Prószyński i S-ka, Warszawa 2000, s. 106.

⁵ *Everyone Loves Jane Austen*, www.happyfeminist.typepad/happyfeminist/2006/04/everyone_loves.html, 15.12.2007, (tłum. wł.).

⁶ Jane Austen, *Duma i uprzedzenie*, dz. cyt., s. 36.

⁷ Tamże.

że w ogóle pan jakiegoś zna”⁸. W „Rozważnej i romantycznej”, Lady Middleton, dama uważająca się za elegancką i światową, nie przepada za Marianną i Eleonorą. Jej zdaniem czytają one zbyt wiele i mają zbyt dużo rozumu, aby być pożądanymi przez mężczyzn towarzyszkami⁹.

Ilona Dobosiewicz zwraca uwagę, że bohaterki Austen kwestionowały ograniczenia narzucone im przez patriarchalne społeczeństwo¹⁰. Są one inteligentne, odcytane oraz błyskotliwe i chcą być traktowane jako partnerki w dyskusji z mężczyznami, a nie tylko jako forma rozrywki. Anne Elliot, bohaterka „Perswazji”, podczas dyskusji z Kapitanem Harvill’em dotyczącej tego, kto kocha dłużej – kobiety czy mężczyźni, nie pozwala kpić z przedstawielek własnej płci. Kapitan powołuje się na przykłady z literatury, lecz Anna mu odpowiada: „Tak, jeśli łaska, nie będziemy się powoływać na przykłady książkowe. Mężczyźni mieli zawsze nad nami całkowitą przewagę w przedstawieniu sprawy według swego gustu. Byli o tyle więcej od nas kształceni; pióro znajdowało się w ich rękach”¹¹. Według Jane Austen inteligentny mężczyzna, a tylko takich wybierała na małżonków swoich bohaterek, może odnaleźć szczęście wyłącznie z kobietą, która również jest mądra i bystra, a jej świat nie ogranicza się jedynie do najnowszych wzorów haftów.

Kolejna wyraźna różnica pomiędzy małżeństwami udanymi a tymi niedobranymi dotyczy możliwości samodzielnego wyboru małżonka. W liście do siostrzenicy Austen pisze: „Twoje uczucia, niczyje inne, powinny decydować o tak ważnej kwestii”¹².

Małżeństwo stanowi ważne zagadnienie w powieściach Jane Austen. W kwestii idealnego związku Jane Austen zapewne zgodziłaby się z Johnem Stuartem Millem, który twierdził, że: „Idealne małżeństwo może zaistnieć w przypadku dwóch osób odpowiednio wykształconych, zgodnych w poglądach, pomiędzy którymi najlepszy rodzaj równości istnieje tak, że każde może szanować drugie”¹³. Wszystkie główne bohaterki wychodzą za mąż nie w celu zyskania posiadłości i społecznego statusu żony. Chcą one znaleźć prawdziwe szczęście i partnerstwo.

Być może z dzisiejszego punktu widzenia tematyka powieści Jane Austen nie wydaje się postępową, ale w czasach jej współczesnych mogła zwrócić uwagę na sytuację kobiet i udowodnić, że są one równe mężczyznom. Jane Austen dowodzi w swoich powieściach, że kobieta może być nie tylko ozdobą domu, ale również partnerką – zarówno w dyskusji, jak i w małżeństwie. Współcześnie partnerstwo uważane jest za podstawę udanego związku. W XIX w. idea równości w małżeństwie wraz z samodzielnym wyborem małżonka musiała uchodzić za rewolucyjną. Czasy się zmieniły, jednak powieści Jane Austen są wciąż niezwykle popularne – dowodzi to, że problemy przez nią poruszane są wciąż aktualne.

⁸ Tamże.

⁹ Jane Austen, *Rozważana i romantyczna*, przeł. Anna Przedpeńska-Trzeciakowska, Wydawnictwo Prószyński i S-ka, Warszawa 2003, s. 241-242

¹⁰ Ilona Dobosiewicz, *Female Relationships in Jane Austen’s Novels*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 1997, s. 28, (tłum. wł.)

¹¹ Jane Austen, *Perswazje*, przeł. Ewa Partyga, Wydawnictwo Prószyński S-ka, Warszawa 1999, s. 229.

¹² *Marriage and the Alternatives: The Status of Women*, www.pemberley.com/janeinfo/pptopic2.html, 15.12.2009, (tłum. wł.)

¹³ John Stuart Mill, fragmenty *The Subjection of Women*, [przedrukowane w:] Edward Alexander, red., *The Subjection of Women*, New Brunswick, N. J. Transaction Publishers, 2001, <http://womhist.alexanderstreet.com/awrm/doc1.htm>, 09.08.2008, s. 4, (tłum. wł.)

Bibliografia:

- Austen Jane, *Duma i uprzedzenie*, przeł. Magdalena Gawlik-Małkowska, Wydawnictwo Prószyński i S-ka, Warszawa 2000.
- Austen Jane, *Perswazje*, przeł. Ewa Partyga, Wydawnictwo Prószyński S-ka, Warszawa 1999.
- Austen Jane, *Rozważana i romantyczna*, przeł. Anna Przedpełska-Trzeciakowska, Wydawnictwo Prószyński i S-ka, Warszawa 2003.

- Dobosiewicz Ilona, *Female Relationships in Jane Austen's Novels*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 1997.
- Grosvenor Myer Valerie, *Jane Austen. Biografia*, Wydawnictwo Prószyński i S-ka, Warszawa 1999.
- Mill John Stuart, fragmenty *The Subjection of Women*, [przedrukowane w:] Edward Alexander, red., *The Subjection of Women*, New Brunswick, N. J. Transaction Publishers, 2001, <http://womhist.alexanderstreet.com/awrm/doc1.htm>, 09.08.2008.
- Wollstonecraft Mary, fragmenty *A Vindication of the Rights of Women with Strictures on Political and Moral Subjects*, [przedrukowane w:] Carol H. Poston, red., *Mary Wollstonecraft, A Vindication of the Rights of Women: An Authoritative Text, Backgrounds, the Wollstonecraft Debate, Critics*, New York, Wydawnictwo W. W. Norton, 1988, <http://womhist.alexanderstreet.com/awrm/doc1.htm>, 09.08.2008.

- *Everyone Loves Jane Austen*, www.happyfeminist.typepad/happyfeminist/2006/04/everyone_loves.htm, 15.12.2007.
- *Marriage and the Alternatives: The Status of Women*, www.pemberley.com/janeinfo/pptopic2.html, 15.12.2009.

